

Иван Михайлов

**Националната идентичност на младите от
българското село в началото на XXI век**

ОМДА

© Националната идентичност на младите от българското село в началото на XXI век

© Иван Михайлов – автор

© доцент д-р Сергей Рожков - рецензент

ISBN 978-619-7510-16-4

Публикува се по решение от 5 ноември 2020 г. на Научния съвет на Института по философия и социология при БАН.

Издаелство – **Омда**

София, 2020

Abstract

In the recent years qualitative methods have increased their popularity in Bulgarian sociological practice. Such a research strategy is most often aimed at describing the attitudes, motivations and behavior of individuals under investigation. What is particular about the case is that the researcher's attention focuses on the different and images of behavior interpretation of the facts instead of on the observation units themselves.

The present study seeks to answer questions that the national identity of young Bulgarians in the beginning of the 21st century asks. It's focused on a specific part of them – those who have chosen to live in a village. A qualitative method of sociology research has been used. A deep interview was conducted with three respondents typical for the Bulgarian village in the early 21st century. Although it's results cannot be extrapolated.

Although its results cannot be extrapolated to the whole aggregation, the research scans and monitors basic positions, tendencies and regularities in the development of the identity of this specific part of the young Bulgarians. Thus the study aims to reveal the main factors that shape the national identity of the young Bulgarians living in the countryside and the characteristics of their national identity.

***Keywords:** case study, national identity, youth, the Bulgarian village, XXI century.*

При очертаване на основните характеристики на съвременната национална идентичност на младите хора в България тръгваме от идеята, че е тя се изгражда чрез усвояване на елементи от предхождащите я модели, модифицирани в сегашна среда и приобщаване на важните нови образци. При такава предпоставка конкретните случаи са многобройни, но винаги удържачи важното.

Целта на настоящото изследване е да разкрие в дълбочина основни аспекти на националната идентичност на три модела в българското село. Всичко това ще се очертава като се имат предвид съществуващите и новите тенденции в израстващите младите хора от българското село.

За респонденти са избрани типични за българското село младежи, родени, отраснали и избрали да продължат да живеят на село. Първата група включва хора със средно образование. Втората – мъже със средно образование и третата – мъже с бакалавърска степен, които продължават обучението си.

Според работната хипотеза на изследването младите българи, които живеят в българското село, осмислят националната идентичност през локалните си параметри на идентификация. Това разбиране на националното обаче по никакъв начин не намалява привързаността към родното – не пречи на националната идентичност, а по-скоро я характеризира, придавайки ѝ собствен облик.

Първа група

Значението на думата родина се разбира като мястото, където си роден, свързана е непосредствено със семейството и близките хора. Асоциира се със страната, чийто език се говори. Все традиционни константи на значението на тази дума.

Основното в идеята за България е, че това е отечеството, на което принадлежим. Съдържанието на това отечество се обрисова като съвкупност от красива природа и богато минало. Общите места на националната памет, общата култура и природната красота са основните елементи, изграждащи

образа на родината. Следователно това са и основните градивни компоненти на националната идентичност. Допълващ компонент са общите национални герои.

При подредбата на степените идентичности на първо място стои локалната – привързаността към селото, в което се живее. Втората е националната. Връзката между двете е особено силна.

Респондентите смятат България за своя родина най-вече защото са родени в нея. Това разбиране се засилва и от факта, че продължават да живеят тук и не на последно място – фактът, че миналото е тук. Общото впечатление от разговора е, че те отдават много сериозно значението на миналото, на предците си и на традицията, която поддържат и завещават. От друга страна, живеят като съвременни млади хора, като използват всички предимства и възможности, които новото време им предлага.

Младите хора засвидетелстват силна привързаност към символите на българската държавност. Гордеят се с националното знаме, с герба и особено с националния химн. Оценяват привързаността си като силна, а формиращите фактори за това са националните традиции и обичаи, българският език и националната история.

Интерес предизвикват и отговорите на въпросите, свързани с патриотизма. За тях съвременният градивен патриотизъм следва да се разбира като единство между обичта към България като родина и обичта както към непосредственото родно място, така и към семейството. Получава се своеобразно триединство на българския патриотизъм. В съзнанието на респондентите връх се припокриват и допълват взаимно.

Втори група

За втората група респонденти България е отечеството, на което принадлежат. В разбирането си за родината поставят на първо място богатите ѝ културни традиции. Свързват страната си на първо място с родовата си памет. Тази представа се изгражда от и на базата на семейството и близките. Най-важни в този процес са хората, които ги заобикалят ежедневно. Общите исторически събития заемат важно място в представата им за родина. Заедно със семейството и близките те формират устойчивия образ на родината, на която принадлежат. Тук обаче се появява и нова линия на разсъждения. Залага се и негативна нотка в представата като свързват страната си с корупция и незаконност. Според тях това са явления, които вече са се превърнали в основен механизъм за постигане на различни цели. За тях не са видими средствата, с които обществото може да се пребори с тях.

Сред видовете групови идентичности те също избират локалната като водеща, а на второ място националната. Тук връзката между двете остава доста силна, а и се разбира по сходен начин както при предишната група.

Тук също родината е мястото, където си роден. А като основни нейни характеристики се представят семейството, близките и красивата природа наред с богатата история и култура. Те смятат, че България е родина, защото си роден тук и защото тук е миналото им.

Сред факторите, които стоят в основата на принадлежността към България, са националните традиции и обичаи, националната памет и националната история.

Що се отнася до символите на българската държавност респондентите твърдят, че те им вдъхват увереност и гордост. Други причини за гордост са българското национално историческо минало, българският спорт (особено неговата история) и българските национални традиции и обичаи.

Въпросите за съвременния патриотизъм явно силно вълнуват младите хора. В хода на разговорите те доразвиват собствената теза – търсят

патриотизма на ХХІ век като любов към България като родина и култура. В този отговор отново прозира образът на любовта към България като обич към познатите и близки хора.

Трета група

Третата група млади хора свързват България на първо място с уникалната ѝ природа и богатото ѝ минало. Основен мотив в разсъжденията е, че „България има всички предпоставки да се превърне в силна държава“.

Сред основните типове групова идентичност тук се посочва като най-важна етническата. Логично езиковата изникна като втора най-важна. Етносът е изцяло обвързан с езика, който се говори. Най-близки са хората, с които ги свързват общи събития – както в личен, така и в национален план.

В отговорите на тази група проличава силен етнически елемент. У него битува убеждението, че българската нация е изградена единствено и само от онези общности и индивиди, които споделят българските национални традиции и обичаи. И в тази линия на аргументация се достига до заключението, че традициите, които имат различните етническите общности в България, нямат нищо общо с националните български традиции.

Респондентите свързват своята родина с общите места на националната памет. Особено въздействащ за тях е връх Шипка. Образът на семейство и близки хора също е много силно застъпен в представата им за родината. Третият ясно разграничим компонент на образа на родина е всепризнатата природна красота.

Същата тази природна красота е и основният положителен образ, с който те свързват България. Подобно на втората група третата също обръща

особено внимание на някои негативни явления на обществения живот в страната в началото на XXI в. Такива са високата престъпност, корупцията и незаконността. При тях ударението върху тази част от отговора е особено важен.

Образът на родината в съзнанието им се определя от мястото, където си роден. Този образ се подсилва, както и при другите респонденти, от семейство и близки хора. Те чувстват България своя родина, защото тук е тяхното място. Тук е и тяхното минало, близките и познатите. Тук са спомените. Тук са завършили образованието си и тук искат да работят.

За тях чувството на принадлежност към България е силно. Факторите, които го изграждат, са националните традиции и обичаи, националната памет и националната история. За тях национално означава единствено свързаното с българския етнос.

Те също се гордеят със символите на българската държавност. Гордостта им се подсилва от историята на българите, която обаче изглежда не познава толкова, колкото му се иска. Други полета, в които се развива гордостта му, са националните традиции, обичаи и българският спорт.

Връзката между родината и непосредственото място се свързва предимно с локалното измерение на идентичността. Тази ситуация се подсилва и от семейството и близките хора. Двете категории се приемат за основен маркер за локалния компонент на идентичността. Това означава, че в строежа на националната идентичност локалните ориентири заемат особено важно положение.

Макар и с леки нюанси втората група до голяма степен се вписва в ситуацията, която маркират отговорите на първата група респонденти. И при тях връзката със семейството и непосредственото обкръжение е толкова силна, че до голяма степен определят разбирането за националното. Те също разглеждат националните определености най-вече през призмата, която им осигуряват локалните. Тук обаче е налице и малко по-различна (може би по-

реалистична) линия на разсъждения. Те разглеждат съвременната ситуация в обществото, при която са налице редица негативни обществени тенденции. Това означава, че респондентите са информирани, че търсят информация, че се интересуват и разсъждават върху настоящата ситуация. Такова положение би могло да бъде от полза при формиране на активна гражданска позиция, която обаче при липсата на гражданска инфраструктура (особено в селските райони) остава до голяма степен, както те се изразяват, „за на маса“.

Респондентите от третата група покриват до голяма степен казаното за останалите. Връзката, която се прави между родината и общите места на националната памет, поставя ударение върху националното – общото. Но в неговия чист етнически вид, тоест изчистен от стремежите на останалите етнически елементи в строежа на нацията. При тях семейството и близките хора също са основен компонент на представата за родината, но в по-малка степен, отколкото засвидетелстват отговорите на останалите групи.

Значително място от отговора заемат сериозни негативни обществени тенденции. Престъпността и безнаказаността, особено в селските райони, е един от основните проблеми, на които следва да се намери бързо и адекватно решение според тях. Основен дял от тази престъпност е дело на малцинствени групи. Именно тук можем да търсим етническите измерения в идентичността, които изследването маркира. Крайните оценки до голяма степен са следствие на житейския опит. Разсъждаването върху актуалните проблеми на обществото са индикатор за това, че респондентите формират гражданска позиция по определени въпроси. Основно такива с негативна окраска, които според тях преобладават. Липсата на гражданска инфраструктура обаче не позволява активизиране на тази гражданска позиция.

Първата група респонденти обрисова отечеството си като неделимо цяло, изковано от смесването на красива природа и богато минало. Те говорят за „миналото на народа“, а не в частност за това на рода. Общото минало, комбинирано с природната среда, която е обща по начало, навеждат везната към националното, отдалечавайки първоначално центрираната около локалното представа за националната ѝ идентичност. Интересното тук е, че втората група респонденти въвеждат образа на културните традиции, като отново визират общонационалните. Подобно явление е засвидетелствано и в

отговорите на третата група респонденти. Особено близки са отговорите на втората и третата група респонденти.

Факторите, които подсилват привързаността на всички респонденти към страната, са както общонационални, така и лични. И именно в тази симбиоза се изгражда формулата на националната идентичност на всички. Семейството, като строго лична категория е и основен субект в изграждането на националната идентичност на всички респонденти. И така националното кристализира през личното. Заражда се и се развива в семейството. Така семейната и приятелската група остават най-важните за индивида за сметка на националната.

В тази ситуация третата група респонденти добавя и показател, който е свързан с мислите за бъдещето. И то за развитието на цялата страна. Оптимизмът им се гради на теоретични постановки, изградени на базата на съждението „Където е текло пак ще тече“. Въпреки липсата на качествени аргументи фактът, че респондентите отдават мисловен ресурс, разсъждавайки за бъдещето, означава, че им отдават достатъчно голяма важност.

Традиционната връзка на българина със земята му е все още силна дори и в идентичността на младите българи от село. И трите групи свързват под различна форма рода, нацията и земята – основно в разсъжденията си за минал времеви контекст. Настроението и на трите групи е, че земята продължава да играе значима роля в идентичността на българина. Като традиционен образ в представата на българина земята също се причислява към факторите на етническата представа за нация. И от там – в изграждането на българската национална идентичност.

Семейството, което е мярка на локалното, е основната среда, в която се репродуцират националните определености. Те се предават чрез поколенията по специфичен и утвърден механизъм. Така родовото се превръща в градивен елемент на националното. Налице е ситуация, при която националните измерения на идентичността се основават върху местните. Местните (етническите) са толкова здраво пропити в архитектурата на националната идентичност, че стават неделими едни от други. Националните се основават на местните, а местните ги определят изначално.

Респондентите считат България за своя родина. Важни от гледна точка

на пълнотата на анализа са факторите, които определят тази ситуация. И в трите случая основните фактори за това са, че са родени тук и че миналото им е тук. Респондентите от първата група наблягат и на настоящето – че продължава да живее тук. Факторите, които формират силната привързаност на респондента към България, са националните традиции и обичаи, българският език и националната история. На този въпрос респондентите от втората група добавят националната памет. При третата група това положение се обогатява и от факта, че тук е получили образованието си. Причината може да се търси в по-високата степен на образование спрямо останалите респонденти. Основната линия на разсъждения на младежите е обвързана преди всичко с миналото, традициите, историята. Отново константи са етническите измерения на националното.

Всички категоризирани като важни от респондентите фактори определят националното – общото. Макар и осмислено през местното (локалното) националното се изгражда като основно поле за развитие на идентичността на младежите от българското село. Поне такава е ситуацията при респондентите на настоящото изследване. Разбира се, всеки със своя нюанс и своите разбирания, но основната закономерност е, че и трите групи респонденти изграждат национална идентичност на базата на личните си семейни среди. Всеки поотделно формира представата си за общото. Но всеки я гради на базата на сходни фактори в сходна среда и по сходен начин.

Интересно поле на анализ могат да бъдат и поводите за национална гордост. Водещото място на историята, традициите и обичаите и у трите групи респонденти не е изненадващо на фона на досегашния анализ. Налице е явно обръщане към миналото. И то към националното, към общото минало. Това обръщане към миналото е провокирано от семейната среда, в която се развива образът на националното на базата на локалното. Отличителна черта на мъжките отговори е гордостта към спортните постижения на индивиди и отбори, представящи страната на международната сцена. Въпреки че се основават на дълбоки традиционни семейни и родови убеждения, поводите за гордост, които изпитват респондентите, са ориентирани към общото. Например хорът за народни песни от тяхното село кара респондентите да се чувстват също толкова горди, колкото и тези на другите села, макар и сантиментите да

накланят везните в полза на собствения хор.

В този ред на мисли следва да се анализират разбиранията на респондентите относно съвременния патриотизъм. Обрисуваната формула на истинския патриотизъм от тях изглежда по сходен начин: единство между обичта към България като родина и обичта към непосредственото родно място и семейството като израз на това родно място. С други думи респондентите разглеждат патриотизма като родолюбие. В образа на съвременния патриотизъм могат да се открият два основни пласта – на родината и на семейството. Тези две традиционни константи остават дълбоко вкоренени в представата за съвременния патриотизъм на респондентите. Обичта към родината се създава, осмисля, изгражда и развива в и от семейството. И така силната връзка със семейството подсилва националната идентичност. Проникнала в основата на тази идентичност локалната връзка я определя като основен неин градивен елемент.

Респондентите от третата група развиват своята гледна точка в различна посока. Съвременният патриотизъм за тях е преди всичко обръщане към историята. Нейното познаване и разбиране стоят в основата на патриотизма днес според тях.

Най-важната групова идентичност за респондентите от първите две групи е локалната. Най-близката общност от хора обаче са както семейството, така и тази, с която ги свързват общи събития, традиции и обичаи. Препратката към историята е очевидна. Тук следва обаче да бъде направено разграничението между лични (семеини) и общи (национални) събития. Тези, които са по-важни за респондентите, са общите. И отново в начертаната ситуация е налице преплитане на локални и национални определености. От една страна, има водещото място на локалната идентичност, която се комбинира с общите национални традиции, обичаи и събития.

За респондентт третата група ситуацията е различна. При тях водеща е етническата идентичност следвана от езиковата. Една от основните тези е, че към българската нация принадлежат единствено индивидите, които споделят българските национални традиции и обичаи. Позиция, издържана в духа на етническите параметри на идентичността. Разделението „свой - чужд“ в отговорите му е ясно отчетливо. Подобни схващания могат да бъдат оправдани

в съвременното българско село поради високата малцинствена престъпност, чувството за безнаказаност и задълбочаващите се проблеми с определени малцинствени групи в страната. Подобни разбирания бяха разкрити и при другите две групи, но в по-умерени измерения.

Така най-значима общност за тях са хората, с които ги свързват общи исторически спомени. Препратката тук е към по-широката група – националната, с уговорката, че от нея се изключват всички индивиди и групи, които не споделят българските културни елементи.

Всички маркери, които респондентите изразяват, спадат към етническите нюанси на националната идентичност. На теория семейството и образа на локалните общности, които изиграват основна роля във формирането на идентичността на индивидите, няма как да изградят у тях национална идентичност с подчертани граждански измерения. Поне не в източна Европа на ХХІ в. Гражданските параметри на националната идентичност остават съвсем бегло споменати от респондентите. По едни или други причини те остават встрани от основните фактори и елементи на националната идентичност на младите българи от българското село в началото на ХХІ век. Поне що се отнася до респондентите на настоящото изследване.

Изводи

Елементите, които фиксират националната идентичност на респондентите, с индивидуалните си особености, са изцяло продукт на националните културни натрупвания. Тяхната национална идентичност се гради до голяма степен чрез локалните определености. Основен субект на изграждане на националната идентичност на респондентите е семейната им среда. Тази ситуация означава непрестанен процес на генериране и репродуциране на национална идентичност на базата на локалните ориентири на идентичността. От тук следва изводът, че националната идентичност на респондентите спада към групата на етническият тип национална идентичност.

В състава на идентичността на респондентите се откроява ярка местна основа. В строежа на националната им идентичност локалните ориентири заемат особено важно основополагащо положение. Около тях гравитират всички останали нейни компоненти.

И трите групи респонденти осмислят националното през локалното без това по някакъв начин да пречи на развитието на националната им идентичност. По-скоро тази интересна характеристика оформя идентичността в пълния вид. Придава ѝ определени интересни щрихи, характерни за всеки индивид поотделно, като я подсилва по специфичен начин.

На базата на отговорите и на техния последвал анализ може да се твърди, че първата група респонденти и третата изразяват различаващи се в

своите детайли идентичности. В тази рамка втората група респонденти открива сходни елементи по различни направления както с първата, така и с третата група респонденти.

Въпреки някои различия основните градивни елементи на идентичността на респондентите до голяма степен се припокриват. Следователно основните параметри и елементи на националната идентичност на младите българи, живеещи на село, попадат в определените от етническата национална идентичност рамки.

Разпространението на засвидетелствания тип идентичност в определен мащаб следва да се търси чрез провеждане на следващо емпирично изследване. Било то с помощта на количествени или качествени методи евентуално бъдещо изследване би могло да отговори на въпросите до колко засечения тип национална идентичност е характерен за младежите от българското село.

Използвана литература:

- Алтермат, У. 1997.** Етнонационализмът в Европа. София: Гал-Ико.
- Андерсън, Б. 1998.** Въобразените общности. Размишления върху произхода и разпространението на национализма София: Критика и хуманизъм.
- Атанасов, А. 2004.** Изследователски стратегии при емпиричните изследвания на социалната действителност, В: Емпиричното социологическо изследване на социалната действителност. София: Академично издателство „Марин Дринов“.
- Гелнър, Ъ. 1999.** Нации и национализъм. София: Панорама.
- Джонев, С. 2015.** Качествени методи за изследване в социалните науки. София: Ен Джи Би Консултинг.
- Дулов, В. 2012.** Качествени методи в социологията. Благоевград: [ЮЗУ "Неофит Рилски"](#).
- Михайлов, Ст. 1980.** Емпиричното социологическо изследване. София: Партиздат.
- Найденова, В. 2008.** Качествени методи в социалните науки. София: УИ "Св. Климент Охридски".
- Неделчева, Т. 2004.** Идентичност и време. София: „Марин Дринов“.
- Съйкова, С. 2014.** Социалните емпирични изследвания. София: Акад. Изд. „Проф. Марин. Дринов“.
- Connor, W. 1994.** Ethnonationalism: The quest for understanding, от

[https://books.google.bg/books?id=XnZ2BQAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=ethnonationalism&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiK6I7O-L_WAhUHKpoKHWpvC5QQ6AEIJzAA#v=onepage&q=ethnonationalism&f=false]

Jacobs, D., Maier, R. 1998. European identity: construct, fact and fiction, в А United Europe. The Quest for a Multifaceted Identity. Maastricht: Shaker.

